

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING INOM DELAR AV VALBOVÄGEN VID NYBO

Arkeologisk undersökning

L1950:4110
Valbovägen
Valbo socken
Gävle kommun
Gästrikland

Anders Altner

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING INOM DELAR AV VALBOVÄGEN VID NYBO

Arkeologisk undersökning

L1950:4110
Valbovägen
Valbo socken
Gävle kommun
Gästrikland

Rapport 2021:18
Anders Altner

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2021

Omslagsbild: Flygfoto över Nybo i Valbo socken år 1941. Foto från VSV. Carl Flygtrafik AB. XLM.FLYG2569. Länsmuseet Gävleborgs fotosamling. Länsmuseet Gävleborg. Valbovägen ligger centralt i bilden något mot vänster. Dagens schakt följer vägen.

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Innehåll.....	3
Sammanfattning	5
Inledning	5
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar	6
Historiska kartor.....	7
Resultat.....	8
Förslag till fortsatta åtgärder	11
Referenser	12
Historiska kartor	12
Administrativa uppgifter	12
Bilaga 1. Kartor.....	13
Bilaga 2. Foton	14
Bilaga 3. Tabell	17

Figur 1. Undersökningsområdet markerat med mörkblå cirkel på utdrag ur Lantmäteriets terrängkarta blad 651 Gävle. Skala 1:100 000.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har under hösten 2020 utfört en arkeologisk undersökning, i form av schaktningsövervakning, längs med del av Valbovägen i Valbo socken, Gävle kommun.

Schaktningsövervakningen berörde en sträcka av cirka 180 meter där schaktningsarbetet löper mellan två gravfält från yngre järnålder, L1950:4110 och L1950:4274. Det sistnämnda gravfältet utgör en uppgift om ett borttaget gravfält. Endast en äldre markhorisont, en möjlig nedgrävning eller ett stenspår och en sentida nedgrävning iakttofs. Kol inom markhorisonten kan indikera svedjebruk eller skogsbrand. Inga gravar eller brända ben iakttofs i schaktet längs med sträckan norr om gravfält L1950:4110.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Gävle kommun utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning längs med delar av Valbovägen vid Nybo i Valbo socken, Gävle kommun, Gästrikland. Undersökningen föranleddes av Gävle kommuns planer att schakta i Valbovägen för nedläggning av dagvattenledning, samt anläggande av dagvattendammar.

Undersökningsområdet knyter an till gravfälten L1950:4110 (Valbo 30:1) och L1950:4274 (Valbo 25:2), samt gravhög L1950:4980 (Valbo 25:1). Potentiellt kan dessa utgöra rester av ett större sammanhängande gravfält där också gravfält 1950:4831 (Valbo 24:1) kan ha ingått. Med detta som bakgrund beslutade Länsstyrelsen Gävleborg om en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning (Lst dnr 6350-2020, daterat: 2020-08-28). Kontroll av schaktningsarbetet har utförts vid flera tillfällen mellan 2020-09-01 och 2020-10-30.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

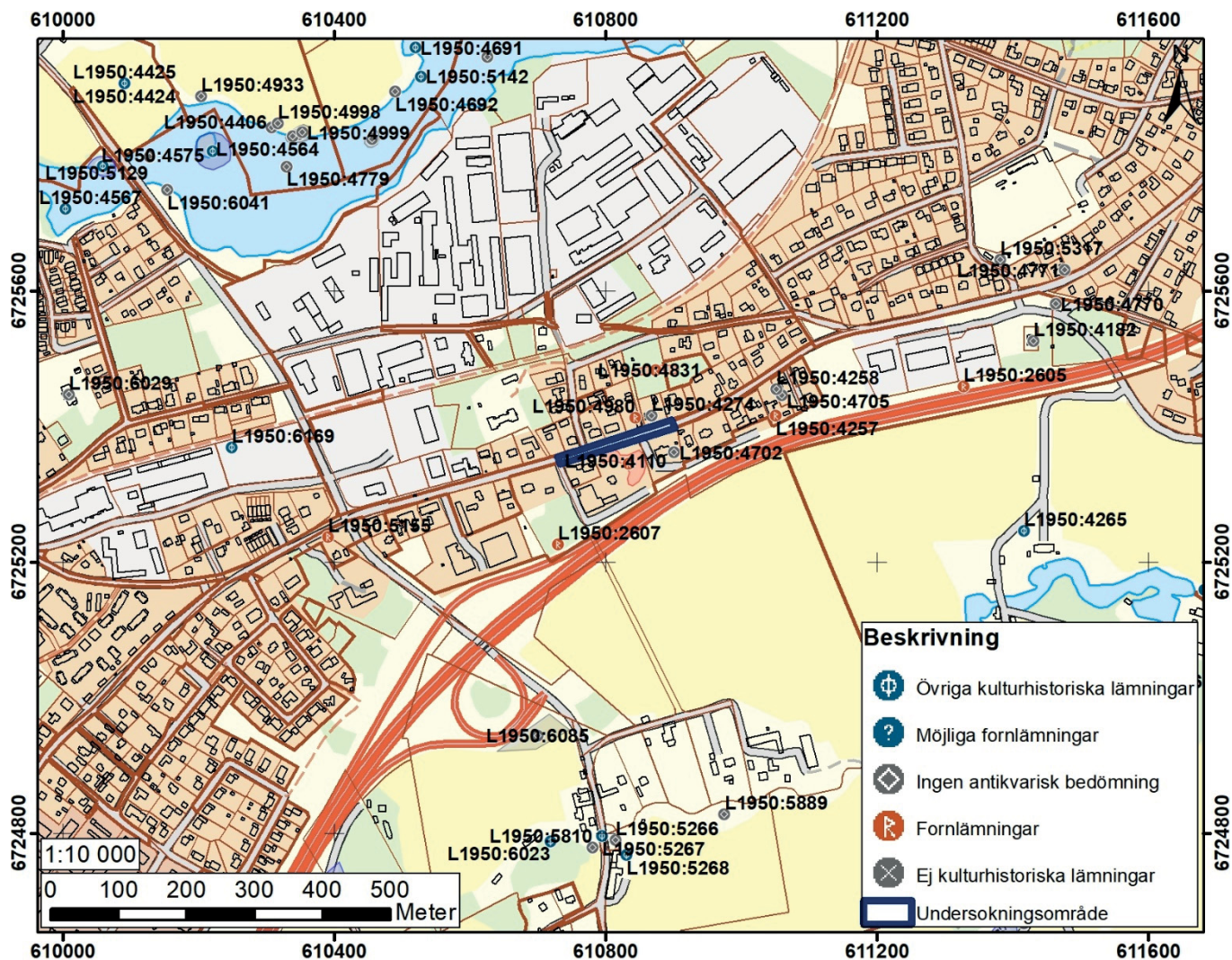
Målsättningen med utredningen var att dokumentera eventuella oregistrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar inom undersökningsområdet som kan komma att bidra till Gävle kommuns historia och utveckling och ligga som grund för framtida samhällsplanering.

Schakt och anläggningar har dokumenterats med hjälp av inmätningar och fotografier. Undersökningen har utförts i form av schaktningsövervakning, samt genom snabbstudie av Lantmäteriets historiska kartarkiv.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Undersökningsområdet ligger längs med Valbovägen på södra sidan av Valboåsen. Marken är uppbyggd av isälvsediment och postglacial sand. Åsen flankeras i norr av Gavleån och i söder av Valsjöbäcken. Åsen i sig har historiskt sett utgjort stundom hedmark och skogsmark till de kringliggande byarna. Åkerytorna har legat på södra sidan av åsen och närmast Gavleån. Åsen består idag av villabebyggelse och skogsmark.

Valbo socken är länets fornlämningsrikaste socken, särskilt utmärkande är antalet lämningar från sten- och järnåldern. Till exempel finns flera keramikförande stenåldersboplatser, slagghäp, järnframställningsplatser och gravar från järnålder.

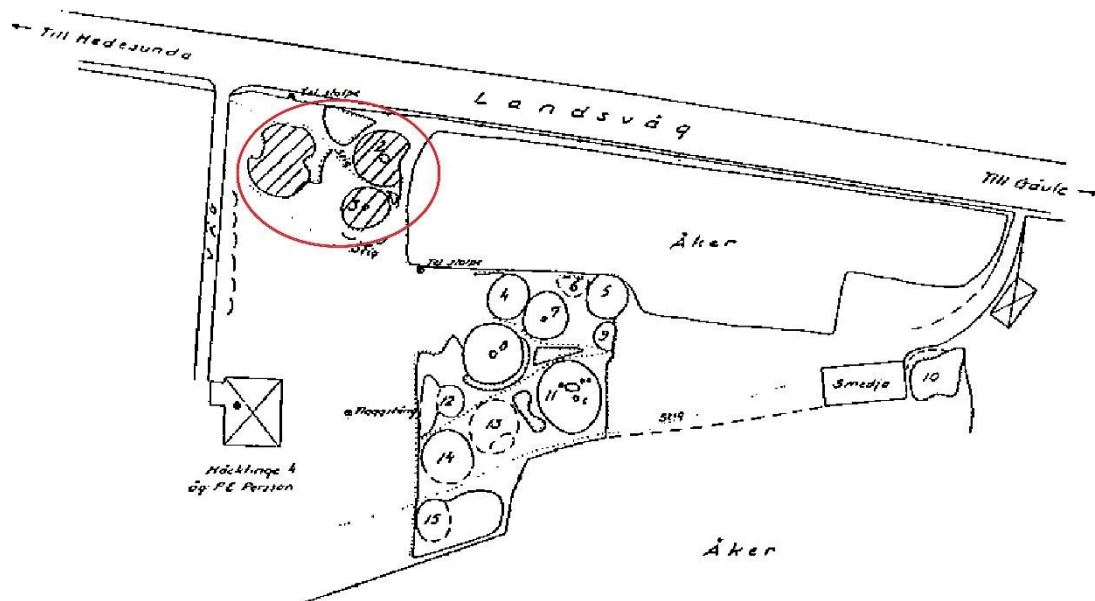
Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta och Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister. Skala 1:10 000.

Närmast undersökningsområdet ligger två gravfält L1950:4110 och L1950:4274. Enligt uppgift ska det inom gravfält L1950:4110, under andra hälften av 1800-talet, ha funnits ytterligare 8–10 gravhögar. Ser man till 1939 års gravfältskarta (figur 3) så ser gravfältet avgrävt ut i sydvästra delen mot huset. Gravfält L1950:4274 utgör en uppgift om ett borttaget gravfält. Möjligen har även detta gravfält grävts bort i samband med nybyggnationer av hus under 1800-talets andra hälft och möjligen tidigt 1900-tal. I anslutning väster om det borttagna gravfältet finns en registrerad gravhög L1950:4980 och cirka 50 meter norr därom finns ytterligare ett registrerat gravfält (L1950:4831). Möjligen har dessa utgjort ett större sammanhängande gravfält. Uppgifterna i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister antyder att det faktiskt kan ha varit så.

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

År 1982 utförde Riksantikvarieämbetet UV Uppsala en arkeologisk undersökning av gravhög L1950:4258 och järnframställningsplats L1950:4705. Gravhögen daterades

med hjälp av fyndmaterialet till 800-talet och järnframställningsplatsen till 400–720 e. Kr. och 690–970 e. Kr. I samband med undersökningen undersöktes också en kolningsgrop och fem smideshärddar (Hjärtner-Holder 1996).

Figur 3. Gravfältskarta över L1950:4110 med undersökta anläggningar inom röd ellips. Efter Bellander 1939:130.

År 1994 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk undersökning av två gravhögar och ytterligare två övriga anläggningar inom gravfält L1950:4110 (figur 2). Ur gravarna identifierades en man och en kvinna. Kvinnograven har daterats till äldre romersk järnålder (70–220 e. Kr.) och mansgraven till vikingatid (770–900 e. Kr.). De övriga anläggningarna saknar tolkning och beskrivning (Hovanta 1994).

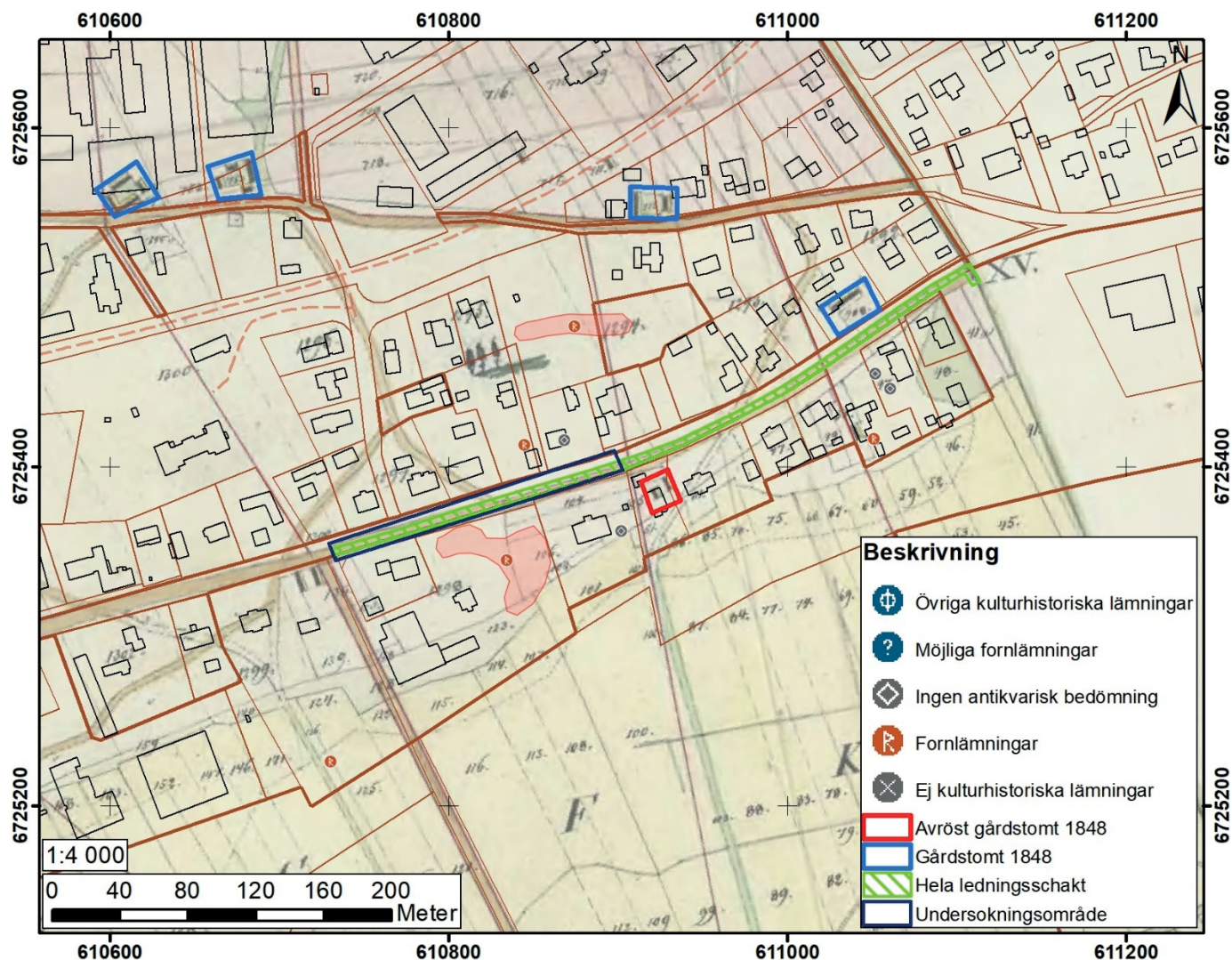
År 2015 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Nybo 2:2 i nära anslutning till blästbrukslämning L1950:4257. I samband med förundersökningen påträffades spridd slagg i omrörda lager (Blennå 2015).

År 2017 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk förundersökning av boplat L1950:5140 inom fastigheten Markheden 4:13. Vid undersökningen påträffades boplat fynd från yngre stenålder (Björck 2018).

HISTORISKA KARTOR

Det historiska kartmaterialet som berör undersökningsområdet omfattar ett fåtal kartor från 1700-talet till och med 1800-talet. Enligt en karta från år 1757 hamnar undersökningsområdet inom det så kallade Östra hedskiftet, som består av lätt stenig hedmark med förekomst av tall och gran (bilaga 1, figur 9). Östra hedskiftet delades mellan Häcklinge by, Kusbo och Sveden. Vid tiden finns ingen bebyggelse på åsen inom Häcklinge bys ägor utöver Enbo och Sveden närmast Gävleån.

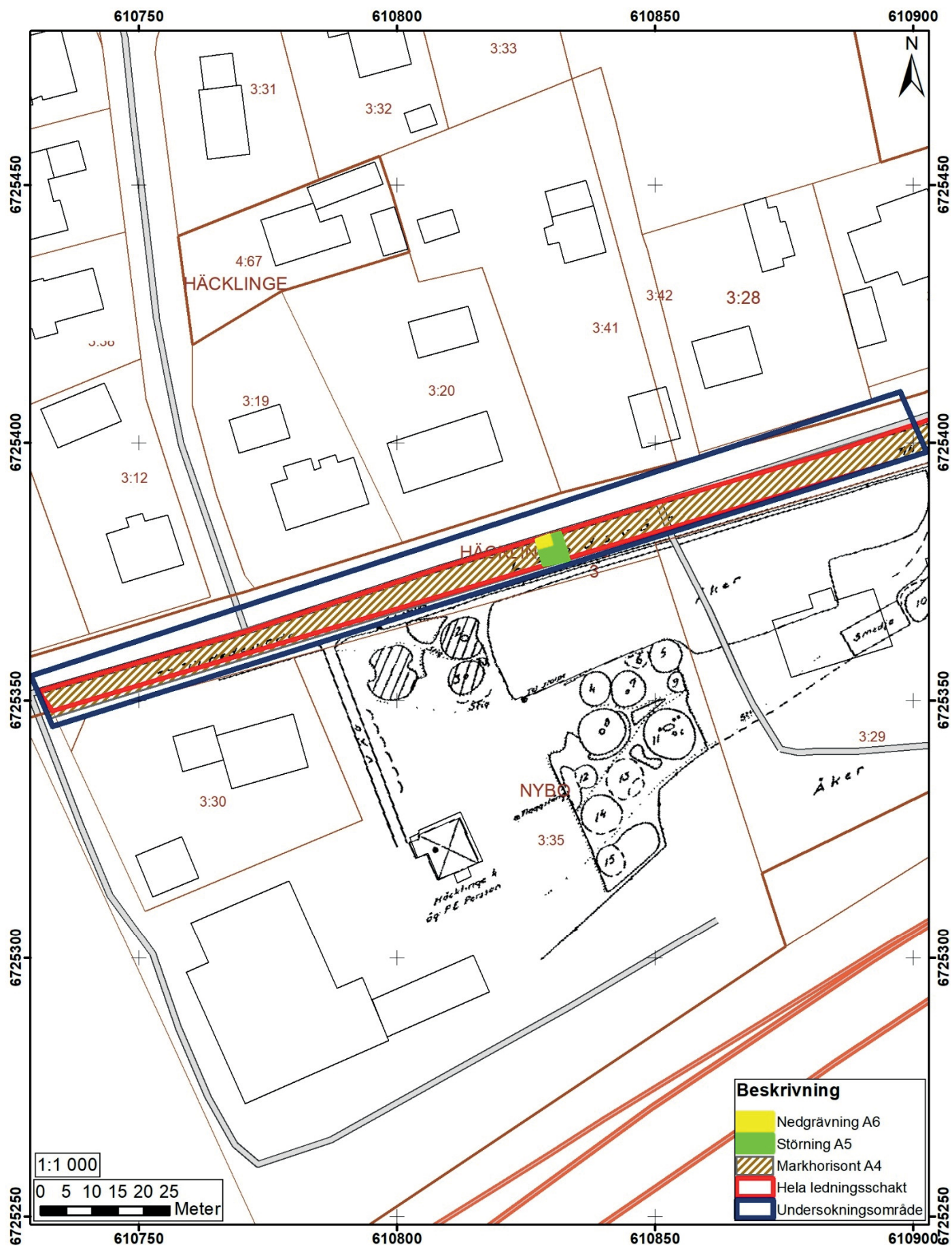
Enligt 1785 års och efterföljande års husförhörlängder nämns Nybo som liggande inom Häcklinge bys ägor (RA SE/HLA/1010223). Som det verkar börjar nybyggen etableras inom det gamla östra och västra hedskiftet under 1780-talet. Inga kartor finns från denna tid och det dröjer till 1848 års laga skifteskarta innan bebyggelse redovisas i kartor i området. Enligt kartan finns en gård redovisad på norra sidan vid Valbovägen 160, samt en avröst gård vid Valbovägen 159 (figur 4). Övriga gårdstomter har legat längs med Smäckvägen, samt väster om korsningen Valbovägen och Lundvägen. Större delen av det gamla västra och östra hedskiftet utgjorde vid tiden avrösningsjord utöver enstaka vretar intill de nybyggda gårdarna.

Figur 4. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta och Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister. I bakgrunden ligger 1848 års laga skifteskarta (LSA akt V54-18:3). Skala 1:4 000.

RESULTAT

En cirka 200 meter lång sträcka av det grävda ledningsschaktet längs med Valbovägen i Nybo, Valbo socken och Gävle kommun, har kontrollerats i samband med schaktningsövervakningen. Schaktet grävdes 3 meter brett i ytan och 1,2 meter brett i botten och cirka 1,7–2,0 meter djupt (figur 5).

Figur 5. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta och påträffade anläggningar. I bakgrunden ligger gravfältskarta efter Bellander år 1932. Skala 1:1 000

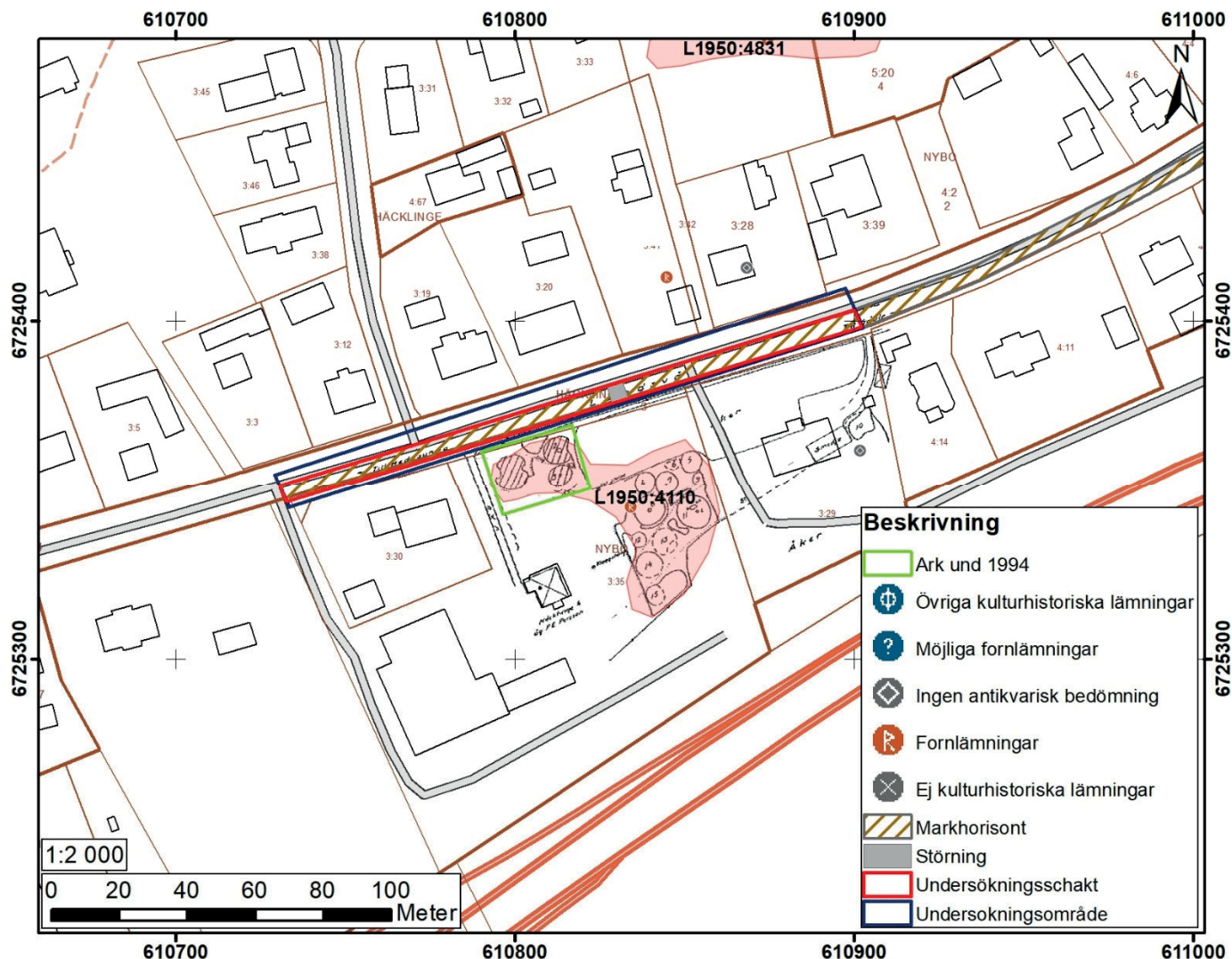
Figur 6. Detaljbild av schaktet OS1 i Valbovägen, samt äldre markhorisont A4. I överkant ligger utfyllnadslager A3 och bärlager A4. Foto: Anders Altner, mot öster.

På cirka 0,7–1,1 meters djup iaktogs en äldre markhorisont A4 längs med större delen av hela ledningsschaktet (figur 5 och 6, bilaga 2, figur 10–14). I botten och bitvis ytligt i detta lager iaktogs kolhorisonter som kan tyda på skogsbrand eller svedjebruk. Markhorisonten var omkring 0,15–0,3 meter tjock, vanligen 0,2 meter och tjockast närmast gravfältet L1950:4110. I närheten av gravfältet iaktogs en 4×3 meter stor störning/nedgrävning, cirka 1 meter djup som till större delen låg inom södra schaktkanten. Störningen påträffades under ett ledningsschakt och vägens bärlager A2 och A3. Fyllningen utgjordes av beige sandig lera (figur 7 och bilaga 2, figur 15). På motsatt sida iaktogs en 1,5 meter lång och cirka 0,2 meter djup oregelbunden nedgrävning eller ett stenspår A6. Fyllnaden bestod av humös sand med kol (bilaga 2, figur 14).

Figur 7. Detaljfoto av schakt OS1 med markhorisont A4 och nedgrävning A5 intill gravfält L1950:4110. Foto: Anders Altner, mot öster.

Kommunens ledningssträcka var cirka 400 meter lång och sträckte sig från korsningen Valbovägen och Smäckstigen i väster i linje med Dyrgripen Handelshus AB. Den äldre markhorisonten iaktogs längs med hela, den av kommunen, grävda sträckan. I öster utanför undersökningsområdet noterades mer kol och sot. Möjligen har detta en relation till den undersökta och borttagna gravhögen L1950:4258 och blästbrukslämning L1950:4705.

Figur 8. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta och Riksantikvarieämbetets kulturminnesregister. I bakgrunden ligger gravfältskarta efter Bellander år 1932. Skala 1:2 000.

FÖRSLAG TILL FORTSATTA ÅTGÄRDER

Länsmuseet anser att inga ytterligare antikvariska åtgärder är nödvändiga i samband med detta ärende.

REFERENSER

Björck, M. 2018. Nybo: en gropkeramisk boplats. Arkeologisk förundersökning 2017. Fastigheten Markheden 4:13, RAÄ 44:1, Valbo socken, Gävle kommun, Gästrikland. Läns museet Gävleborg. Rapport 2018:10.

Blennå, I. 2015. Förråd i Nybo. Arkeologisk förundersökning, Nybo 2:2, RAÄ 31:2, Valbo socken, Gävle kommun. Rapport Läns museet Gävleborg 2015:14.

Hjärtner-Holder, E. 1996. Tre faser av utnyttjande. Arkeologisk undersökning, RAÄ 31, Valbo sn, Gästrikland. Rapport, Riksantikvarieämbetet, UV-Uppsala.

Hovanta, E. 2002. Kärnrösegravar i Nybo. Arkeologisk undersökning 1994 på järnåldersgravfältet RAÄ 30, Nybo 3:35, Valbo socken, Gästrikland. Slutredovisning Läns museet Gävleborg 2002, dnr 588/320.

Historiska kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA):

V54-18:1. Häcklinge nr 1–5. Delning av skog år 1757.

V54-18:2. Häcklinge nr 1–5. Delning av åker och äng år 1759.

V54-18:3. Häcklinge nr 1–5. Laga skifteskarta år 1848.

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA):

21-val-74. Häcklinge nr 1–5. Delning av skog år 1772.

21-val-75. Häcklinge nr 1–5. Delning av åker och äng år 1772.

21-val-269. Häcklinge nr 1–5. Laga skifteskarta år 1853.

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK):

J133-13H5d56. Ekonomiska karta Valbo år 1956.

J243-98-1. Generalstabskartan Gävle år 1900.

Riksarkivet (RA):

SE/HLA/1010223. Valbo kyrkoarkiv. A1:7 Husförhörlängder år 1776–1788.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diarienummer: 6350-2020

Länsstyrelsens beslutdatum: 2020-04-15

Läns museet Gävleborgs diarienummer: 1092/320

Undersökningstid: 2020-09-01 – 2020-10-30

Projektledare: Anders Altner

Personal: Anders Altner

Fastigheter: Valbovägen

Socken: Valbo

Kommun: Gävle

Koordinatsystem: SweRef 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

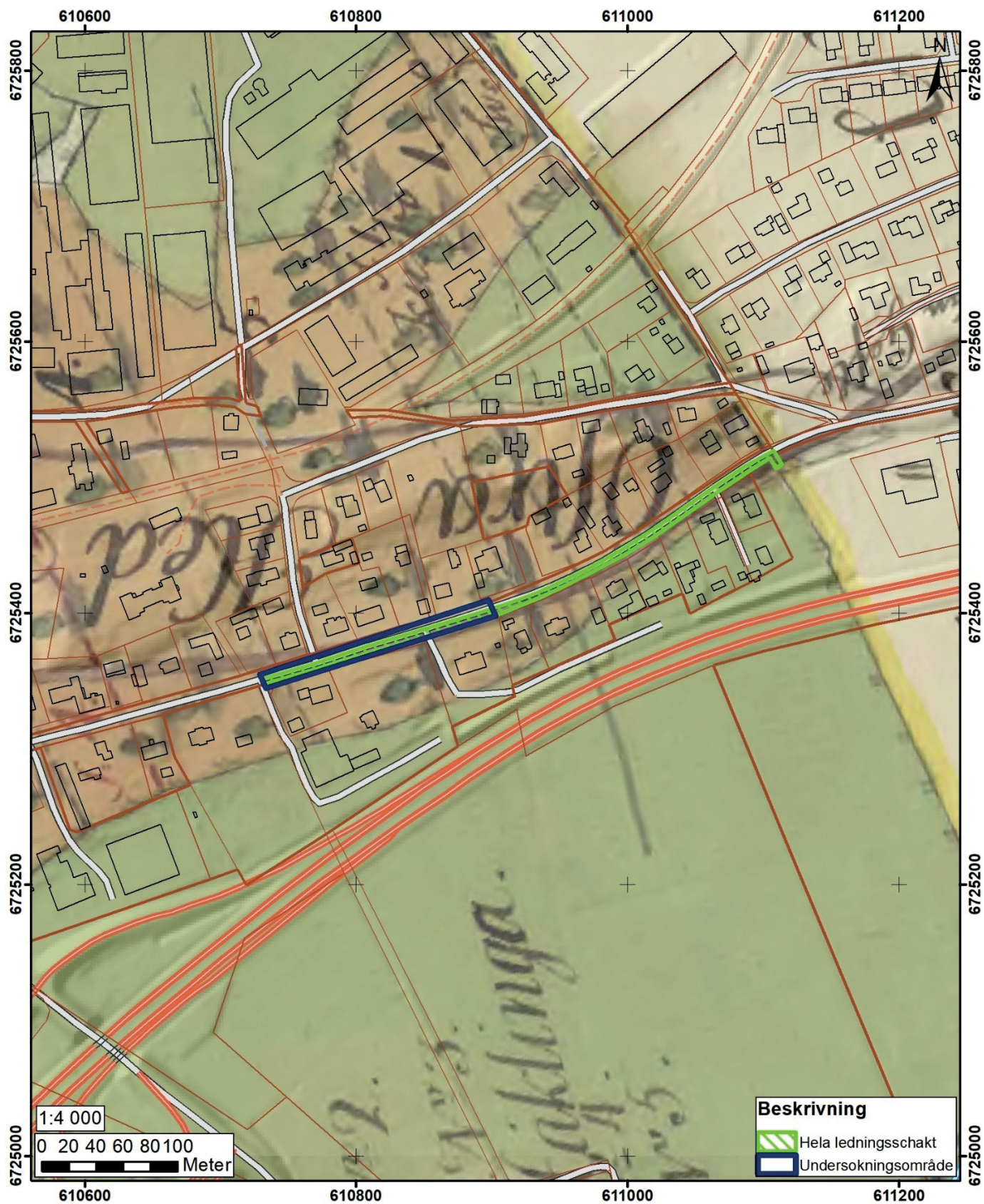
Undersökningsområde: 2 000 m²

Undersökt area: 2 000 m²

Dokumentationshandlingar: 15 digitala fotografier och 3 shapefiler.

Fynd: Inga fynd har påträffats.

BILAGA 1. KARTOR

Figur 9. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger 1757 års delningskarta (LSA akt V54-18:1). Skala 1:4 000.

BILAGA 2. FOTON

Figur 10. Schaktet OS1 i Valbovägen, antydan till äldre markhorisont A4. Foto: Anders Altner, mot öster.

Figur 11. Schaktet OS1 i Valbovägen, antydan till äldre markhorisont A4. Foto: Anders Altner, mot nordöst.

Figur 12. Schaktet OS1 i Valbovägen, närmast blästbrukslämning L1950:4705, med antydning till äldre markhorisont A4 och oregelbunden sotfläck i underkant. Foto: Anders Altner, mot sydöst.

Figur 13 Schaktet OS1 i Valbovägen, närmast gravfältet, med äldre markhorisont A4. Notera kollins i över- och nederkant. Foto: Anders Altner, mot söder.

Figur 14. Schaktet OSI i Valbovägen med nedgrävning/stenspar? A6, på motsatt sida av nedgrävning A5. Foto: Anders Altnér, mot norr.

Figur 15. Schaktet OSI i Valbovägen med nedgrävning A5 under ledningarna. Foto: Anders Altnér, mot sydöst.

BILAGA 3. TABELL

Schakt	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
OS1	Schakt	400×3×2	Ledningsschakt ca 400 m l, 3 m br i ytan och ca 2 m dj.
A2	Lager	0,4 m tj	Bärlager till väg, sentida. Stenkross.
A3	Lager	0,3–0,5 m tj	Utfyllnadslager, bestående av åsmaterial, del i vägbank för Valbovägen.
A4	Lager	0,15–0,3 m tj	Markhorisont, bestående av humös sandblandad jord med inslag av kol. På ställen med tunn kollins i över- och underkant. Spår av svedjebruk eller skogsbrand?
A5	Nedgrävning	4×3 m st och 1 m dj.	Nedgrävning, sentida, påträffades direkt under bärlager till väg, grävd igenom A4. Fyllningen utgjordes av beige sandig lera. Antydning att nedgrävningen berör båda schaktkanterna.
A6	Nedgrävning?	1,5 m l och 0,1–0,2 m dj	Nedgrävning? Eller möjligen stenspår. Fyllningen bestod av humös sand med kol inblandat. Liknar markhorisont A4.
A7	Lager	-	Steril naturlig sand, bitvis grus, del av Valboåsen.

Tabell 2. Anläggningsbeskrivning.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE